

Libor Anita

Nők a képben

Az alma és a körte

A fiatal filmeseknek szóló miskolci fesztivál szervezésében is fiatalos lendületű, évről évre fejlődik, erősödik: a versenyprogram mellett szakmai találkozók, kerekasztalok, és retrospektívek combosítják a miskolci rendezvényt. A versenyprogram hatvan filmjével párhuzamosan a *Nők a képben* elnevezésű szekcióban hat teljesen különböző film került egy platformra. Két izraeli, egy norvég, egy magyar és három lengyel alkotás versengett a kategória fődíjáért, amelyről idén nem külön zsűri, hanem a fesztivál minden díjáról döntő ítések döntöttek, akik nyilván a külső, tematikus, társadalmi szempontokat félretéve szimplán esztétikai értékek alapján választották ki a fődíjast. A szétágazó szekciót elnézve nem lehetett könnyű dolguk, hiszen tulajdonképpen az almát kellett a körtével összehasonlítani, eltérő intenciók és eltérő eszközök részesültek azonos bánásmódban.

Az izraeli Netalie Braun megrázó dokumentumfilmje lírai eszközökkel vont párhuzamot a modern kori nemi erőszak áldozatai és az ókori mítoszokban megjelenített nők között, a norvég Margarida Paiva *Untitled Stories* című videonaplója kísérleti filmes eszköztárral dolgozott, a többi négy abszolút hagyományos narratív munka volt. Az izraeli Roy Sher volt az egyetlen férfi alkotó a szekcióban (tehát nem a nem teszi a női filmest): a *Mazal* egy kikötővárosbeli bővérű kocsmárosnő utolsó estjét meséli el, ám a bizonytalan történet- és színészvezetéstől, valamint a következetlen dramaturgiától működésképtelenné vált a film.

Nem úgy Szöcs Petráé, aki Boccaccio *A néma kertész* című történetét egy modern, ám szigorú balettintézet falai közé adaptálta *A mindenesben*, és a speciális versenyprogram legátgondoltabb, legkompaktabb alkotását hozta létre a szexrabszolgává váló kertészfiú figurájában, ám a díjakról döntő zsűri szíve a teljes díjlistát nézve idén a lengyel filmesekhez húzott. A speciális program három lengyele három különös női figurát állított középpontjába: a *Wazki* rendezője, Justyna Nowak egy fiatal lány nővé érésével foglalkozott a gyönyörűen fényképezett lengyel tengerparton, az *At the end of the Street* alkotóját (Jenifer Malmqvist)

Ötödszörre lett a fiatal filmeseké Közép-Kelet Európa leghosszabb sétálóutcája: idén ünnepelte ötödik születésnapját a miskolci Cinefest fesztivál. A szervezők már korábban is kísérleteztek a versenyprogrammal párhuzamos speciális szekció összeállításával: 2006-ban az '56-os forradalom évfordulójának alkalmából vetítettek a témához kapcsolódó dokumentumfilmeket, tavaly az esélyegyenlőség jegyében *ROMA-KÉP* címmel a romák filmes reprezentációját vizsgálták meg. Idén a *Nők a képben* címet kapta speciális szekció: hat kisjátékfilm, két kerekasztal-beszélgetés és egy retrospektív vetítéssorozat foglalkozott a nők társadalmi szerepével.

pedig egy leszbikus szerelmi viszony fájdalmas végének, illetve annak feldolgozása érdekelte. A kategóriagyőztes, a *Few Simple Words* (Anna Kazejak-Dawid) az anya-lánya kapcsolat törekenységét vizsgálta meg, és a zsűri véleménye szerint a játékfilmes esz-közökkel megfelelően bánó film nagyon energikus, életteli volt, amelyet szívesen néztek volna tovább, noha ennek leginkább az lehet az oka, hogy a film 35 percében felvetett problémák elenyésző része oldódik meg a filmidő folyamán.

Mivel azonban a versenyprogramhoz külön zsűri nem tartozott, így a játékfilmek hivatalos értékelése is elmaradt: a zsűrielnök Emma Davies egy interjúban elmondta, hogy nem volt igazán ínyére a speciális szempontok alapján kialakított versenysekciónak, és véleményével bizonyára nincs egyedül, hiszen az ilyesfajta esztétikai, elméleti szempontokat mellőző külső szempontú kategorizálás mindig heves vitákat kavart. Mi teszi a női filmet? A női alkotó? A női téma? A női célközönség? A speciális versenyprogramhoz két kerekasztal-beszélgetést is tartozott, ám egyikben sem esett szó ezekről a talán elcsépeltnak ható, ám mégis folyamatosan megválaszolatlanul maradó kérdésekről, helyettük két témát vizsgáltak meg az elemzők és a fesztivállátogatók: a nők média- és filmbeli jelenlétét.

Kényszer és kompromisszum

A nők aránya a médiában dolgozók között jelenleg 40% körül van, ám ebből a női vezetők aránya mindössze 3%. A *Nők a képernyőn* című, a nők hazai médiajelenlétével foglalkozó kerekasztal Jegyes-Tóth Kriszta vezetésével, Kalocsai Andrea (Duna Televízió), Czikora Ágnes (Miskolci Televízió) és Koczak Szilvia (MTV Miskolc) részvételével többek között erre az anomáliára is kereste a választ. A megszólalók egyetértettek abban, hogy a média világa egy olyan speciális helyzetben lévő, minden benne dolgozó számára különösen kemény kihívásokat támasztó szakma, ahol a nőknek csak súlyos áldozatok árán sikerülhet helytállni. Egy családban élő nőnek nem csak a munkahelyén kell teljesítenie szakemberként, hanem házastársként és anya-

ként is várnak rá otthonában a feladatok, noha a televízió világában a „nyolc óra munka” gyakorlatilag nem létezik, sőt, ha kulturális újságírásra adja a fejét az illető, akkor az estétől és a hétvégéitől is elbúcsúzhat, s ennek gyakran a család látja a kárát. Ennek alátámasztására elég volt a beszélgetés négy résztvevője között körbekerdezni: hármójuknak nincs családja, a negyediknek pedig már nagyok a gyermekei, mert a mostani, keményebb alapokra helyezett televíziós világban már nem tudná még egyszer megengedni a gyerekvállalás luxusát, azaz a munkavégzésből hosszabb távra való kiesést.

A képernyős kollégákat kevésbé fenyegeti a veszély: a néző szereti az ismerős arcokat viszontlátni esténként a képernyőn, ám a háttérben dolgozó szerkesztő-riporterek esetében sokszor a munkájukba kerül, ha a családalapítás mellett döntenek. Óriási a pozícióharc, élesedik a verseny, a GYES-hez szükséges, minimális 168 nap kihagyás a női munkavállaló számára is végzetes következményekkel járhat, hiszen a napi rutinból való kiesés komoly hátrányokat eredményezhet ebben a szakmában. Ugyanakkor a háttérben dolgozó szerkesztők hosszú távú kiesése ugyanolyan kellemetlenül érinti a munkáltatót is: egy szellemi termék (műsor, rovat) mögött álló kreatív csapatot nem lehet következmények nélkül, akár csak időlegesen is megváltoztatni, így a médiában dolgozó nők kényszermegoldásokra és kompromisszumokra vannak kényszerítve.

A nők nőként

A nők érzékenyek, a férfiak racionálisak, a nők lányok, a férfiak kemények, azaz a női filmek érzékeny romantikusak, a férfi filmek pedig kemények és tökösek – a filmes szakma tele van ilyen és ehhez hasonló tévhitekkel, a második kerekasztal résztvevői azonban a legszigorúbban elutasították a női filmet és az érzékenységet összekapcsoló sztereotípiákat: egy film vagy filmalkotó érzékenysége nem a nemétől függ. Zsigmond Orsolya rendezőasszisztens, Szöcs Petra filmrendező, Groó Diána filmrendező, Mészáros Katalin operatőr és Ruszkai Nóra dokumentumfilmes egyöntetű véleménye szerint egy rögzített hierarchiájú forgatáson csak akkor tudnak rosszindulatú nemi sztereotípiák beindulni, ha a felkészületlenség ennek teret enged – ami viszont nem a nem kérdése.

Szintén tévhitnek bizonyult, hogy a nők érzelmi alapon választanak meg a velük együtt dolgozó stábtagokat: éppen ellenkezőleg, a szakmai tudás az elsődleges szempont minden ilyen döntésnél, de természetesen nemtől függetlenül minden alkotó ember olyan társakat választ a közös munkára, akikkel hosszú időn keresztül lehet együtt, egy hullámhosszon létezni. A rendező pozíciója tehát megkérdőjelezhetetlen: a stáb hierarchiában alacsonyabb szintjei keményebb fellépésre sarkallhatnak, ez azonban nem (feltétlen) a nemiségből, mint inkább a pozícióból fakadó hátrány, amellyel minden kezdőnek és beosztottnak meg kell küzdenie, nemtől és foglalkozástól függetlenül.

A filmes szakma tehát el- és befogadja a női filmeseket: a dokumentumfilmes alkotók viszont gyakrabban találkoznak az

utca emberével,ők azok, akik leginkább megütköznek azon, hogy egy nőnek kamera, mikrofon vagy esetleg derítő van a kezében. Egy dokumentumfilm készítése során azonban éppen ez tud előny lenni, hiszen nem egyszer volt már arra példa, hogy a női érzékenységben bízva nyíltak meg egy-egy kényes téma kapcsán az interjúalanyok.

Éppen ezért igyekezett Groó Diána hangsúlyozni: nem szabad keménykedésben átesni a ló túloldalára, egy nőnek igenis nőként kell helytállnia a forgatáson is. A Pető Intézetes dokumentumfilmjének (*Elöttem az élet*) forgatásakor egy anyák napi ünnepségen is forgattak, amely egy hasonló filmet készítő, ám férfi filmesnek talán nem jelentett volna semmiféle nehézséget, a rendező azonban érzelmeinek szabad folyást engedve végigbőgte az egész napot, mert csak így tudott megfelelően dolgozni és koncentrálni, nem volt választása, fel kellett vállalni ezt a gyengeséget.

A női operatőrök ugyanakkor vitathatatlanul kisebbséget képeznek, Mészáros Katalin sem volt optimista: egy operatőri feladat kapcsán a filmalkotóknak nem egy női operatőr jut elsőként eszébe, holott például G. Tóth Kinga szaktudása feladja a leckét az egész magyar operatőrszakmának, mégis nagyon ritkán hívták dolgozni. Sőt, amikor G. Tóth elnyerte a hatvan ezer dollár értékű elismerést a Színház- és Filmművészeti Egyetem legjobb operatőréként, a hír nem kapott megfelelő sajtóvisszhangot, míg egy férfi operatőr esetében egy ekkora horderejű díjról mindenképpen cikkezett volna a szakmai sajtó.

Szöcs Petra rendezőként elmondta, hogy rendszeresen Csepeli Eszter operatőrrel dolgozik együtt, és noha kiváló szakembernek tartja, a Celluloid Workshop keretében készült *Üdvözlégy* forgatásán a rendes, nagy filmkamerával való munkánál már megmutatkoztak a szó szerinti nehézségek: fizikailag nehéz a női operatőrök számára a filmkamera, amely így sajnos több hibalehetőséget rejt magában. Mészáros szerint ez nem lehet akadálya a női operatőrök emancipációjának: Nyugaton bevett szokás, hogy az operatőr a film fényképezését csupán irányítja, a kamerát azonban nem veszi kézbe, hiszen az a kameramann feladata. Ennek ellenére Mészáros egyelőre még mindent saját maga forgat, de elképzelhetőnek tartja, hogy a jövőben lesz olyan feladat, amikor el kell tőltekintenie, de ennek nem szabad akadályt jelentenie.

Naivan azt gondolnánk, hogy a női rendezők mai megkérdőjelezhetetlenül stabil helyzetét az előző generáció taposta ki számukra, és hogy ez koránt sincs így, ezt a Cinefest életműdíjasától, Gyarmathy Líviától tudhattuk meg. Gyarmathyék indulása mai szemmel nézve sokkal könnyebb volt, hiszen a Főiskola elvégzése után osztályfőnökük, Herskó János az egész osztályt fizetett státuszba vette a Gyarmat utcai Filmgyárban, és ott nemtől függetlenül minden lehetőséget megkaptak. A legenda, újsághirdetés útján verbuvált osztályban Gyarmathy volt az egyedüli nő: az *Isméri a Szandi Mandit?* óta lassan negyven év telt el, a Színház- és Filmművészeti Egyetem rendező szakán jelenleg összesen hat lány tanul.